

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

На початку ХХІ століття професійна освіта перетворилася на один із найважливіших соціальних інститутів суспільства. Професійна компетенція є важливою передумовою виробництва високоякісних товарів і надання населенню сучасних послуг. Високий рівень розвитку професійної освіти слугує важливим чинником стимулювання економічного розвитку й забезпечення конкурентноздатності економіки в міжнародному масштабі.

Стрімкий розвиток науки, техніки, технологій зумовлює необхідність систематичного впровадження досягнень передового досвіду. Ці потреби зумовлюють нагальність організації праці на наукових засадах, що дозволяє успішно поєднувати технічний і людський ресурси в єдиному виробничому процесі, забезпечує найбільш ефективно використання матеріальних і трудових ресурсів, підвищення продуктивності праці. Водночас попит на висококваліфікованих робітників, здатних до ефективної професійної самореалізації, актуалізує необхідність удосконалення навчально-виховного процесу у закладах професійно-технічної освіти. Наукове осмислення і практичне розв'язання цього завдання пов'язане з удосконаленням умов роботи педагогів професійної школи.

Мета публікації – проаналізувати проблему наукової організації праці педагога професійної школи на основі виявлених літературних джерел.

Насамперед зазначимо, що часто зустрічається необґрунтована, недоцільна підміна поняття “наукова організація” іншими – “правильна ...”, “нормальна ...”, “раціональна ...” організація праці. Слід наголосити, що саме поняття “наукова організація” є більш ґрунтовним у порівнянні з іншими, наведеними вище, поняттями. Нам імпонує твердження О.В. Аніщенко про те, що наукова організація будь-якої праці являє собою “цілеспрямовану діяльність, яка якнайкраще відповідає певним умовам і потребує фізичної, розумової енергії, ґрунтується на принципах науки відповідно до її вимог, а також вимог розуму, логіки, і характеризується організованістю,

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

планомірним упорядкуванням, внутрішньою дисципліною, ощадливим використанням людських і матеріальних ресурсів” [2, с. 33].

Весь комплекс проблем наукової організації праці (НОП) педагога професійної школи на загальнопедагогічному рівні досліджувався на різних етапах розвитку вітчизняної науки та освіти. У передвоєнні, післявоєнні роки дослідження у галузі НОП в освіті загальмувалися. Відновилися вони у 60-х роках минулого століття. Перші підсумки таких досліджень було підбито на нараді з питань наукової організації праці у системі народної освіти (травень 1966 р., м. Донецьк), на республіканській конференції “НОП у системі народної освіти” (вересень 1967 р., м. Севастополь) [7, с. 5-8].

Питання наукової організації праці у закладах профтехосвіти вивчали багато науковців і педагогів-практиків. Особливістю НОП у професійно-технічних навчальних закладах схарактеризовано у доробку А.П. Біляєвої, В.С. Ліпатова, Н.Ф. Науменка, О.М. Новікова. Безперечно цінність для нашого наукового пошуку мають праці академіків С.Я. Батишева, Н.Г. Ничкало з професійної педагогіки, в яких відображено особливості наукової організації праці суб’єктів навчально-виробничого процесу у закладах професійно-технічної освіти.

Акцентуємо увагу на тому, що різні аспекти наукової організації праці викладача технікуму, педагога закладів професійно-технічної освіти радянських часів, її зміст, основні напрями та особливості у своїх працях схарактеризували Л.Л. Каганов, І.П. Юров. Питанням наукової організації педагогічної праці у середніх професійно-технічних училищах присвячено дисертаційне дослідження О.А. Іншина.

Важливого значення набуває те, що проблеми підготовки педагогів для професійної школи знайшли відображення у науковому доробку вітчизняних учених. Так, зміст і форми підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах України 1967-1994 рр. викладено у дисертаційному дослідженні О.І. Щербак. Розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти у системі післядипломної освіти досліджувала Л.І. Шевчук. Для нашого наукового пошуку важливе значення мають результати дослідницької діяльності Н.М. Суховєєвої щодо науково-педагогічних засад діяльності класного керівника професійно-технічного училища.

Вивченню багатоаспектної проблеми НОП у контексті міждисциплінарного підходу, НОП учнів загальноосвітньої і професійної школи в історико-педагогічному контексті присвячені дослідження О.В. Аніщенко [1-2]. Автор простежує розвиток і поглиблення ідей щодо наукових засад організації праці наприкінці ХІХ – упродовж ХХ ст. із урахуванням досягнень у різних наукових галузях, зарубіжного досвіду, нормативно-правової бази НОП суб'єктів педагогічної взаємодії та ін.

Результати нашого наукового пошуку дають підстави стверджувати, що окремі елементи наукової організації праці педагога професійної школи висвітлені у дискусійному контексті, оскільки їх суть і зміст ще не окреслені спеціальними дослідженнями.

Заклади професійно-технічної освіти функціонують із урахуванням реформ у галузі освіти і на виробництві. Тому при розробці та впровадженні заходів з наукової організації праці доцільно враховувати не лише специфіку навчально-виховного процесу виробничих закладів, а й особливості організації виробничого процесу.

За І.П. Раченком, на відміну від наукової організації праці у галузі матеріального виробництва, наукова організація педагогічної праці (НОПП) передбачає двобічну організацію праці: з одного боку – вчителя, а з іншого – учнів. НОП педагога не виключає, а навпаки передбачає відносно самостійну розробку проблеми НОП учня. З огляду на це НОПП відрізняється від НОП своєю специфікою [5, с. 6-7]. НОПП – це еталон, зразок, виходячи з якого здійснюється раціоналізація, оптимізація педагогічної праці.

Слід підкреслити, що М.В. Черпінським виокремлено основні елементи наукової організації педагогічної праці: забезпечення сприятливих умов для навчально-виховної роботи, впровадження і здійснення раціонального режиму праці та відпочинку педагога, кооперування праці педагогів, розподіл їх функцій і обов'язків, підвищення ділової кваліфікації, удосконалення самоосвіти, підвищення ідейно-політичного рівня, творче впровадження досягнень науки і передового досвіду технічних засобів навчання [7, с. 21-27].

Нам імпонує твердження І.П. Раченка про те, що основною метою наукової організації праці педагога є забезпечення максимальної ефективності навчання і виховання при найоптимальнішому використанню часу і сил всіх учасників

трудового процесу. Зокрема науковець наголошує, що виконання основного завдання НОПП можливе лише за умови діалектичного поєднання інтенсифікації і гуманізації їх праці [5, с. 10-13]. Водночас вичерпне, ґрунтовне пояснення мети наукової організації праці дає М.В. Черпінський. Він стверджує, що головна мета НОПП полягає в тому, щоб забезпечувати найбільшу успішність і вихованість учнів, їх підготовленість до життя і подальшого навчання, у всебічному і гармонійному розвитку учнів при відносно мінімальних витратах робочого часу, праці педагогів і учнів, матеріальних і фінансових ресурсів при оптимальній інтенсифікації навчально-виховного процесу, високому рівні працездатності учнів і педагогів, найкращому збереженні і зміцненні їх здоров'я. Для досягнення цієї мети треба системно упроваджувати нові досягнення педагогічних і суміжних з ними наук в організацію праці педагогів. Крім того, слід додержуватися принципів НОП, до яких належать насамперед принципи оптимізації, дослідництва, гуманізації, економії, колективізму, зворотного зв'язку та ін. [7, с. 9-18].

Вважаємо за доцільне зазначити, що у НОП педагога виявлено три основних закони. Перший закон: максимальна економія і ефективне використання часу. Другим законом є створення і ефективне використання найбільш сприятливих умов праці і відпочинку. І нарешті третім фундаментальним законом наукової організації праці є всебічна турбота про здоров'я і різнобічний розвиток всіх учасників трудового процесу [5, с. 15-20].

Для нашого дослідження незаперечно наукову і практичну цінність мають праці академіка С.Я. Батишева. Так, у НОП педагогів професійної школи він акцентує увагу на організації робочого місця (РМ), оскільки від його раціональної організації значною мірою залежать і результати його праці. Він підкреслює, що універсальність конструкції РМ, його оснащення всіма видами посібників дозволяють педагогу професійної школи побудувати урок на засадах творчості, урізноманітнити навчальний процес, підвищити інтерес учнів до предмету, що вивчається [3, с. 109].

Робоче місце має, як правило, три зони. До першої зони належить письмовий стіл, стілець, демонстраційне обладнання (станок, верстак та ін.), до другої – прилад для показу кіно- і діафільмів, дошка, кронштейни і прилади для демонстрації плакатів, третя зона містить шафи для зберігання різних навчальних посібників, підібраних до кожної теми і у певному

порядку. При правильній організації робочого місця педагога можна досягти максимальної економії часу на демонстрації наочних посібників й управлінні технічними засобами навчання [3, с. 110-112].

На думку педагогів-практиків ХХ століття, наукова організація праці пов'язана з проблемою часу і призначена сприяти найбільш ефективному її використанню. Так зокрема В.А. Сергеев і В.М. Бешенцев зазначають, що для найбільш раціонального використання робочого часу і проведення занять на високому рівні педагогу необхідно постійно удосконалювати організацію своєї особистої праці. Основними напрямками удосконалення особистої праці педагога є: облік і розподіл робочого і не робочого часу шляхом його планування, оволодіння методичними прийомами, навиками і вміннями розумової праці, які дозволяють економити енергію і час педагога при підготовці до занять [6, с. 21-41].

У другій половині ХХ ст. проблема раціонального використання робочого часу, його максимальна економія у навчально-виробничому процесі професійної школи вивчалася як педагогами практиками, так і науковцями. Результати таких досліджень у закладах професійно-технічної освіти уможлилювали здійснення аналізу бюджету часу, удосконалення розкладу занять. З метою інтенсифікації навчального процесу упроваджувалося планування діяльності педагогів і учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Слід підкреслити, що наукова організація праці педагога професійної школи передбачає обґрунтовану організацію робочих місць. Так, академік Н.Г. Ничкало акцентує увагу на значенні обладнання робочого місця майстра виробничого навчання. Науковець виокремлює вимоги до організації робочого місця [4, с. 92-93]: сучасне навчально-технічне обладнання, забезпечення необхідних умов для показу всіх етапів роботи, естетичне оформлення, умови для зручного огляду всіх учнів, фон, систематичне оновлення і поповнення навчально-технічного і дидактичного оснащення, зручність у розміщенні, зберіганні і використанні обладнання, матеріалів і ТЗН тощо.

Водночас організація робочого місця педагога професійної школи передбачає творчість самого майстра. Деякі талановиті педагоги створюють додаткове обладнання свого робочого місця, що дає змогу покращувати умови роботи і полегшення засвоєння учнями навчального матеріалу, основних етапів виробничого

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

процесу. Додаткове обладнання робочого місця залежить від досвіду майстра, його творчого підходу до справи та можливості придбання і виготовлення відповідного оснащення [4, с. 93-96].

У профтехучилищах при організації і вдосконаленні робочих місць необхідно враховувати не лише виробничі фактори, коли учні у процесі навчання виготовляють певну продукцію, але і педагогічні фактори, а саме: створення оптимальних умов для майстра і учнів, для якісного оволодіння учнями знаннями вміннями і навичками у процесі виробничого навчання.

Обладнання навчально-виробничих майстерень повинно забезпечити опанування всіх тем програми виробничого навчання, сприяти формуванню в учнів навичок правильної організації РМ, оволодінню первинними навичками і вміннями, подальшому їх удосконаленню на виробництві, дотриманню виробничої і технологічної дисципліни, правил техніки безпеки.

Аналіз електронних і літературних джерел показав, що однією з умов ефективності навчально-виховного процесу є правильна і науково обґрунтована організація робочого місця педагога професійної школи. Облаштування робочого місця залежить від структури навчального виробництва і технологічного процесу. Оскільки педагог подає не тільки теоретичний матеріал, а й доступно демонструє прийоми роботи, використовуючи при цьому різноманітні інструменти, наочність, його робоче місце повинно бути розраховане на це. Правильно організоване місце сприяє покращенню якості навчально-виховного процесу, полегшує працю майстра. Естетично оформлена і раціонально розміщена робоча зона має бути взірцем для учнів.

На жаль, у деяких професійно-технічних закладах освіти станок на робочому місці майстра установлений неправильно, через що учні бачать не всі прийоми роботи, які показує їм майстер. Також через неправильне планування майстерні, станок може знаходитись віддалено від робочого місця, що в свою чергу призводить до неефективного використання робочого часу. У такому разі утруднюється одночасний показ виробничого процесу і графічного матеріалу.

Організація РМ значною мірою залежить від особливостей конкретної спеціальності, специфіки навчальної програми та необхідності застосовувати спеціальне обладнання, інструменти. За С.Я. Батишевим, у різних закладах професійно-технічної освіти організація робочого місця майстра виробничого навчання суттєво відрізнялася. Так, у другій половині ХХ ст. у професійній школі

України використовувалися столи, які легко пересувалися у майстерні з одного місця в інше. Використовувалися також пересувні шафи, які містили декілька окремих відділів, наприклад, для інструментів, наочних посібників, ремонтного інструменту, аптечки та ін.

Слід звернути увагу на те, що найбільш специфічним обладнанням робочого місця майстра у навчальних майстернях є шафи. У них у певному порядку зберігаються різноманітні інструменти і обладнання, тематичні таблиці, технічні і навчальні плакати, посібники, макети і ін. Для раціонального зберігання інструментів і наочних посібників у шафах передбачені спеціальні ящики, різноманітні полиці та ін. [3, с. 98-100].

Результати наукового пошуку дають підстави стверджувати, що при організації робочого місця майстра виробничого навчання більша увага приділяється розміщенню відповідних шаф для зберігання інструментів, столів. Проте естетиці і культуру робочого місця звертається мало уваги, тому вони не відповідають тогочасним вимогам.

Таким чином, у вивчених нами літературних джерелах значна увага приділена НОП педагогів професійної школи. Передусім увага зверталася на організацію робочого місця, раціональне використання і облік часу суб'єктів педагогічної діяльності, інтенсифікацію навчального процесу, планування роботи. Це уможливило підвищення якості навчання, ефективності роботи учнів і педагогів закладів професійної освіти, створення оптимальних психолого-педагогічних умов роботи і раціонального використання спеціального обладнання.

Подальшими напрямками досліджень порушеної проблеми є НОП майстрів виробничого навчання на різних етапах розвитку професійної школи в Україні.

Література

1. Аніщенко О.В. Наукова організація праці педагога професійної школи: вітчизняний досвід / О.В. Аніщенко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2005. – № 4. – С. 181-183.

2. Аніщенко О.В. Проблема наукової організації праці в історії розвитку педагогічної науки і практики в Україні (кінець XIX – XX століття): монографія / О.В. Аніщенко; наук. ред. Н.Г. Ничкало. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2008. – 355 с.

3. Батышев С.Я. Научная организация учебно-воспитательного процесса / С.Я. Батышев. – М.: Высш. школа, 1980. – 3-е изд. – 456 с.

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

4. Педагогічна книга майстра виробничого навчання: навч.-метод. посібник / за ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 1992. – С. 92-96.

5. Раченко І.П. НОТ учителя / І.П. Раченко. – М.: Просвещение, 1982. – 208 с.

6. Сергеев В.А. Научная организация личного труда преподавателя / В.А. Сергеев, В.Н. Бешенцев. – Ленинград, 1982. – 52 с.

7. Черпінський М.В. Основи наукової організації педагогічної праці / М.В. Черпінський. – К.: Рад. школа, 1968. – 42 с.

Дурсунгозель Попрыткіна

**Научная организация труда педагога
профессиональной школы: теоретический аспект**

Аннотація. В статті здійснено аналіз проблеми наукової організації праці (НОТ) педагога професійної школи. Изложено состояние исследованности проблемы научной организации труда педагога профессиональной школы.

Ключевые слова: научная организация труда, профтехобразование, педагог профессиональной школы.

Dursungozel Poprytkina

**Scholar labor organizations scientific
school teacher theoretically aspect**

Summary. The problem of scientific organization of labor in teacher vocational schools is analyzed in the article. The condition of case study of scientific organization of labor of the master of vocational training is described.

Key words. Scientific organization of labor, vocational education, teacher vocational school.

УДК 378.046.4

**Вікторія Федорчук,
м. Кам'янець-Подільський**

**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ НА КУРСАХ
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ**

Характерною ознакою сьогодення є зростання темпів розвитку науки і техніки, суспільства в цілому. Однією з основних вимог сучасності є проведення суттєвих змін в освіті, створення нових пріоритетів навчання і виховання особистості протягом усього життя, які б сприяли формуванню готовності фахівців до свідомого, постійного підвищення свого професійного рівня. Тому